

An Aesthetic Study of Jihad Verses Based on Michael Halliday's Theory of Textual Coherence

Ahmad Arefi¹ , Zahra Nasri² , Ramezan Rezaei³ & Shahnoor Mahmoodzahi⁴

- 1 Corresponding author, Ph.D. in Arabic Language and Literature, Allameh Tabatabai University, Tehran, Iran. Email: ahmad.arefi@yahoo.com
- 2 PhD in Arabic Language and Literature, Arak University, Arak, Iran. Email: z.nasri.97@phd.araku.ac.ir
- 3 Associate Professor in Arabic Language and Literature, Institute of Humanities and Cultural Studies. Email: Dr_rezaei@yahoo.com
- 4 Graduated with a master & degree in Arabic language and literature from the University of Sistan and Baluchistan, Sistan and Baluchistan, Iran. Email: Mahmoodzahi.Shahnoor@Gmail.Com

Article Info	ABSTRACT
<p>Article type: Research Article</p> <p>Article history: Received 2025 Sep 29 Received in revised form 2025 Nov 15 Accepted 2025 Dec 01 Published online 2025 Des 25</p> <p>Keywords: Holy Qur'an, Aesthetics, Coherence, Jihad Verses, Halliday.</p>	<p>Coherence is among the key elements of aesthetics that scholars consider essential for the beauty of any text. When coherence is lacking, a text loses both its aesthetic appeal and its communicative power, and its meaning becomes obscure. Semantic, connective, grammatical, and lexical elements establish internal relationships that distinguish a coherent text from a disordered sequence of phrases. Using a descriptive-analytical approach and Halliday's theory of textual coherence, this article examines the verses of Jihad in the Holy Qur'an. The findings show that coherence in these verses creates structural unity and intra-textual connections through which the phrases gain meaning and significance. Various types of coherence enhance the transmission and consolidation of meaning in the audience's mind, contributing to both the beauty and unity of the divine word. Lexical coherence is achieved through the harmony and proportionality of words and meanings, resulting in a pleasing and consistent texture. Grammatical coherence manifests through deletion, reference, and substitution, which contribute to textual elegance and semantic clarity. Referential coherence provides strong links between words and verses, preventing ambiguity and reinforcing explicit meaning. Finally, conjunctive coherence is realized mainly through inflection and repetition, establishing connections between sentences and focusing attention on central concepts to ensure clarity of purpose.</p>

Cite this article: Arefi, A., & others, (2025)., An Aesthetic Study of Jihad Verses Based on Michael Halliday's Theory of Textual Coherence. *Arabic Prose Studies*, 2 (4). 1-19. DOI: <https://doi.org/10.22091/npa.2026.14370.1047>

© The Author(s)
DOI: 10.22091/npa.2026.14370.1047

Publisher: University of Qom

جماليات آيات الجهاد وفق نظرية التماسك النصي لمايكل هاليدي

أحمد عارفي^١ ID، زهراء نصري^٢ ID، رمضان رضائي^٣ ID✉ و شهنور محمود زهي^٤ ID

١. خريج دكتوراه اللغة العربية وآدابها من جامعة علامه طباطبائي، طهران، إيران. البريد الإلكتروني: ahmad.arefi@yahoo.com
٢. خريجة دكتوراه اللغة العربية وآدابها من جامعة أراك، أراك، إيران. البريد الإلكتروني: z.nasri.97@phd.araku.ac.ir
٣. الكاتب المسؤول: أستاذ مشارك في اللغة العربية وآدابها، معهد العلوم الإنسانية والدراسات الثقافية، طهران، إيران. البريد الإلكتروني: Dr_rezaei@yahoo.com
٤. ماجستير اللغة العربية وآدابها من جامعة سيستان وبلوشستان، سيستان وبلوشستان، إيران. البريد الإلكتروني: Mahmoodzahi.Shahnoor@gmail.com

معلومات المقالة	الملخص
نوع المادة: مقالة محكمة	إنّ التماسك أحد الأعمدة الجوهرية في جماليات النص، حيث يقرُّ خبراء الجمل و علماء البلاغة بأن وجوده ضرورة لا غنى عنها لجمال النص وأثره المؤثر. يتجلى أثر هذا التماسك بوضوح حين يغيب، إذ يفقد النص رونقه ووقعه، ويصبح معناه محاطاً بالغموض والابهام. إنّ العناصر الدلالية، والترابطية، والنحوية، والمعجمية في النص تخلق شبكة من العلاقات التي تميّز النص التماسك عن العبارات المبعثرة والمشوشة. وتهدف هذه الدراسة إلى تحليل أبعاد التماسك في آيات الجهاد اعتماداً على المنهج الوصفي التحليلي ونظرية هاليدي، حيث تشير النتائج إلى أن التماسك في هذه الآيات يُفضي إلى نشوء روابط هيكلية وعوامل داخلية متناغمة، تثمر عن تماسك العبارات وإفاده دلالتها بشكل جامع. كما يؤدي تعدّد أشكال التماسك في آيات الجهاد إلى إيصال المعاني إلى المتلقي بجلاء، وترسيخها في ذهنه، مما يفضي على الآيات بريقاً وجمالاً، ويزر الارتباطات الدلالية التي تمنح الكلام الإلهي وحدةً وتكاملاً لا مثيل لهما. ويتحقق التماسك المعجمي في هذه الآيات عبر توحيد المفردات المختارة بعناية وبراعة، وكمال دلالاتها، وتناسقها مع المعاني العامّة، مما يخلق نسيجاً صوتياً متناغماً مُستساغماً ومتراصاً. أما التماسك النحوي فيتجلى في إطار آليات الحذف، والمرجعية، والبدائل التي استُخدمت لخدمة جمال النص ووضوح المعنى. فالمرجعية تُرسي روابط متينة بين الكلمات والآيات، فتبرز المعاني بجلاء، وتحول دون غموض النص. أما التماسك الربطي في آيات الجهاد فغالبًا ما يتم عبر استخدام حرف العطف «واو» لربط الجمل وبيان الوضوح في المعنى، إلى جانب دور التكرار في ترسيخ المضمون ووضع العبارة المكررة في مركز الاهتمام، مما يشيع التماسك ويمنع الغموض، ويجلي المقصود ببراعة وتميز.
تاريخ الاستلام: ٢٩ سبتمبر ٢٠٢٥	
تاريخ المراجعة: ١٥ نوفمبر ٢٠٢٥	
تاريخ القبول: ٠١ ديسمبر ٢٠٢٥	
تاريخ النشر: ٢٥ ديسمبر ٢٠٢٥	
الكلمات الرئيسية:	
القرآن الكريم، جماليات النص، التماسك، آيات الجهاد، مايكل هاليدي.	

الاقْتباس: عارفي، أحمد و زملاؤه. (١٤٠٤). «جماليات آيات الجهاد وفق نظرية التماسك النصي لمايكل هاليدي». *بحوث في الشعر العربي*، ٢ (٤). صص: ١٩-

<https://doi.org/10.22091/npa.2026.14370.1047> . ١

زیبایی‌شناسی آیات جهاد طبق نظریه انسجام متنی مایکل هالیدی

احمد عارفی^۱ ID، زهرا نصری^۲ ID، رمضان رضائی^۳ ID و شهنور محمود زهی^۴ ID

۱ دانش آموخته دکتری زبان و ادبیات عربی دانشگاه علامه طباطبائی، دانشگاه علامه طباطبائی، تهران، ایران. رایانامه: ahmad.arefi@yahoo.com

۲ دانش آموخته دکتری زبان و ادبیات عربی، دانشگاه اراک، اراک، ایران. رایانامه: z.nasri.97@phd.araku.ac.ir

۳ نویسنده مسئول: دانشیار زبان و ادبیات عربی، پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی، تهران، ایران. رایانامه: Drr_rezaei@yahoo.com

۴ دانش آموخته کارشناسی ارشد زبان و ادبیات عربی دانشگاه سیستان و بلوچستان، سیستان و بلوچستان، ایران. رایانامه: Mahmoodzahi.Shahnoor@Gmail.Com

اطلاعات مقاله	چکیده
نوع مقاله: مقاله پژوهشی	انسجام یکی از عناصر زیبایی‌شناسی است که زیبایی‌شناسان برای زیبایی متن وجود آن را ضروری دانسته‌اند. تأثیر انسجام آنگاه آشکار می‌شود که متن بدون آن زیبایی و تأثیر خود را از دست داده و معنا مبهم می‌گردد. در متن عناصر معنایی، پیوندی، دستوری و واژگانی، روابطی را می‌آفرینند که سبب تمایز متن منسجم از عبارات‌های آشفته می‌شوند. این جستار درصدد واکاوی انسجام آیات جهاد با روش توصیفی - تحلیلی و نظریه هالیدی است. طبق نتایج، انسجام در آیات جهاد سبب ایجاد پیوند ساختاری و عوامل درون متنی شده که از طریق آن عبارات این آیات، معنادار شده است. گونه‌های مختلف انسجام در آیات جهاد سبب انتقال بهتر معنا به مخاطب و تثبیت آن در ذهن وی و زیبایی آیات گردیده است و بیانگر مناسبت‌های معنایی است که به کلام الهی وحدت و یکپارچگی می‌بخشد. انسجام واژگانی در آیات جهاد از طریق وحدت واژگان زیبا و کمال معانی و تناسب آنها با معانی حاصل شده و موجب آفرینش بافتی گوش‌نواز و منسجم شده است. انسجام دستوری در چارچوب حذف، ارجاع و جانمایی، جهت زیبایی متن و وضوح معنا به کار رفته است. ارجاع، پیوندی محکم را میان کلمات و آیه‌ها ایجاد کرده است و سبب وضوح معنا گردیده و از ابهام متن جلوگیری کرده است. انسجام پیوندی در آیات جهاد اغلب از طریق واو عطف جهت ارتباط بین جمله‌ها و وضوح معنا، ایجاد شده است. تکرار نیز با تفهیم مطلب و قرار دادن چیز تکرار شده در مرکز توجه انسجام آفریده، از ابهام متن جلوگیری کرده و باعث روشنی مقصود می‌گردد.
تاریخ دریافت: ۱۴۰۴/۰۷/۰۷	
تاریخ بازنگری: ۱۴۰۴/۰۸/۲۴	
تاریخ پذیرش: ۱۴۰۴/۰۹/۱۰	
تاریخ انتشار: ۱۴۰۴/۱۰/۰۴	
کلیدواژه‌ها: قرآن کریم، زیبایی‌شناسی، انسجام، آیات جهاد، هالیدی.	

استناد: عارفی، احمد و همکاران. (۱۴۰۴). «زیبایی‌شناسی آیات جهاد طبق نظریه انسجام متنی مایکل هالیدی». *شهر پژوهی عربی*، ۲ (۴)، صص: ۱۹-۱.

<https://doi.org/10.22091/npa.2026.14370.1047>

۱) مقدمه

انسجام یکی از مؤلفه‌های زیبایی‌شناسی است که هر متنی باید دارای انسجام باشد تا از ویژگی زیبایی برخوردار باشد. از جمله شخصیت‌هایی که درباره انسجام نظریه‌پردازی کرده‌اند رقیه حسن و مایکل هالیدی هستند که نه تنها به واکاوی متون در سطح جملات و جنبه‌های نحوی آن پرداختند؛ بلکه متون را از نظر بافت، عناصر تشکیل‌دهنده آن و ابعاد اجتماعی، کاربردی و ارتباطی آن بررسی کردند. آن‌ها بر این باورند که گفتار را هنگامی می‌توان متن نامید که از انسجام صوری و پیوستگی معنایی برخوردار باشد. انسجام موجب پیوستگی و وضوح معنایی می‌شود، به گونه‌ای که مخاطب به واسطه آن متن را یک کل یکسان و یکپارچه می‌یابد و با ایجاد وحدت در متن بین واژگان، از ابهام متن جلوگیری می‌کند.

زبان علاوه بر اینکه ابزاری اجتماعی برای برقراری ارتباط است، همچنین ابزار بیان فکر و اندیشه است. نوام چامسکی، زبان را امری فطری می‌داند، اما مایکل هالیدی، آن را دارای نقش و موقعیت و بافتی اجتماعی جهت برقراری ارتباط و بیان فکر و استدلال می‌داند که از خلال زبان می‌توان انسجام را در متن ایجاد کرد تا مفهوم و معنی را به خوبی به مخاطب منتقل کنیم؛ از این رو بررسی انسجام در آیات جهاد برای تبیین معانی این آیات ضروری می‌نماید.

با توجه به اینکه از یک سو انسجام متن، زمینه را برای درک صحیح آن برای مخاطب فراهم نموده و از سوی دیگر سبب تثبیت آن در ذهن وی می‌شود و از ابهام متن جلوگیری می‌کند، و از آنجا که آیات جهاد در سوره‌های مختلفی آمده است که آمدن پراکنده متون در جاهای مختلف گاهی سبب دوری از انسجام می‌گردد (هرچند که عبدالقاهر جرجانی معتقد است که آمدن پراکنده متون در جاهای مختلف اگر در ساختار و وحدت ارگانیکی به کار رود باز انسجام می‌آفریند).

۱-۱) پرسش‌های پژوهش

- ۱- انسجام متنی در آیات جهاد طبق نظریه هالیدی، چگونه ایجاد شده است؟
- ۲- انسجام متنی طبق نظریه هالیدی، چه تأثیری در بیان معنا دارد؟

۱-۲) پیشینه پژوهش

درباره انسجام متنی هالیدی و آیات جهاد، پژوهش‌هایی صورت گرفته است:

محمد حسین فاضلی در رساله دکتری خویش با عنوان «عوامل انسجام متنی در دو سوره مبارکه زمر و احزاب با رویکرد زبان‌شناسی نقش‌گرا» (۱۳۹۷ش) به این نتیجه دست یافته که انسجام دستوری در سوره‌های زمر و احزاب از بسامد بالایی برخوردار است.

مریم بخشی، اکرم حسنی فجور و پرویز احمدزاده هوج (۱۴۰۳ش) در جستاری با عنوان «بررسی عناصر انسجام متن در سوره قلم بر اساس نظریه هالیدی و حسن» انسجام‌های موجود در سوره قلم با هدف خدمت به معارف الهی به کار رفته‌اند.

ورده احموشن و نوریه ابالدین (۲۰۱۸م) در پایان‌نامه کارشناسی ارشد خود با عنوان «الاتساق والانسجام في سورة الحشر- دراسة في ضوء لسانيات النص» به این نتایج دست یافته‌اند که انسجام در این سوره در قالب احاله، حذف، ابدال و وصل استفاده شده است.

وبلا لاک و سترات (۲۰۱۴م) در مقاله‌ای با نام «الانسجام النظمي في القرآن الكريم: مجموعة الحواميم أنموذجاً» اشاره کرده که تشابه لفظی میان آیات سوره‌های «حوامیم» بیانگر وحدت موضوعی میان این سوره‌ها است.

محمد جواد نوروزی و سید احمد حسین حسینی (۱۳۹۵ش) در مقاله‌ای با عنوان «بررسی تطبیقی ساختار آیات جهاد» به این نتایج رسیده‌اند که برخی از این آیات بیانگر جهاد دفاعی و برخی دیگر شامل جهاد ابتدایی است و برخی از آیات جهاد به کوچ عمومی در مسیر جهاد می‌پردازند.

محمد شیرین کار موحد، محسن قاسم پور و مصطفی عباسی مقدم (۱۳۹۹ش) در جستاری با عنوان «بررسی تأثیر مبنای کرامت ذاتی انسان در تفسیر آیات جهاد با تأکید بر دیدگاه اندیشمندان سده اخیر» اشاره کرده‌اند که پدیده جهاد بنا بر انسان‌شناختی مفسران در زمینه کرامت دستخوش دگرگونی می‌شود.

رضا احمدزاده (۱۳۹۹ش) در پایان‌نامه کارشناسی ارشد خویش با عنوان «تحلیل مضمونی آیات جهاد در قرآن کریم» به این نتایج دست یافته که این آیات دربرگیرنده اقسام جهاد و جنگ، اخلاق در جنگ، دشمن‌شناسی و روش‌های رویارویی با دشمن است.

با وجود پژوهش‌های فراوان در قرآن طبق نظریه انسجام متنی هالیدی، تاکنون پژوهشی درباره انسجام متنی در آیات جهاد انجام نشده است؛ از این رو این مقاله، پژوهشی جدید و نو به شمار می‌آید. عناوین پژوهش‌های مذکور با این پژوهش تفاوت دارد.

۲) چارچوب نظری

۲-۱) زبان و زیبایی‌شناسی

طبق نظریه هالیدی و حسن، زبان دارای رویکرد و بافتی اجتماعی است که شرایط و موقعیت‌های اجتماعی را منعکس می‌کند و با موقعیت و محیط اجتماعی ارتباط دارد؛ چراکه هر یک بر روی دیگری تأثیر می‌گذارد؛ بنابراین زبان محصول محیط و عملکرد آن است (هالیدی و حسن، ۱۳۹۳ش: ۶۲ و ۱۳۱-۱۳۲) که انسان‌ها به وسیله آن، دنیای واقعی و شرایطی آن را منعکس می‌سازند. بدون زبان تبادل اطلاعات، گفت و گو، بیان دیدگاه و مطرح کردن نیازهای بشر و انتقال تجربیات و دانش بشری و کار با رایانه و انجام اختراعات توسط تکنولوژی، امکان‌پذیر نیست (عارفی و مرامی، ۱۴۰۲ش: ۲۳۳).

لایب‌نیتس، ویکتور هوگو، کوزان، هیشن و دی‌ویت پارکر، زیبایی را وحدت همراه با گوناگونی و تنوع دانسته‌اند (غریب، ۱۳۷۸ش: ۲۷)؛ یعنی آوردن اجزای متنوع و زیاد و ایجاد ارتباط و وحدت بین آن‌ها، به گونه‌ای که مانند زنجیره‌ای جداسازی هر یک از اجزاء یا افزودن جزء بی‌ربط در این زنجیره ممکن نیست و گرنه اختلال ایجاد شده و زیبایی از بین می‌رود.

افلاطون زیبایی را تناسب و هماهنگی بین اجزای یک چیز یا گروه می‌دانست. مثلاً زیبایی یک ساختمان، حاصل تناسب و هماهنگی میان اجزای آن و چیزی فراتر از ظاهر مادی صرف است که در عالم ایده‌ها وجود دارد و انسان باید به سمت شناخت آن حرکت کند (عارفی، ۱۴۰۳ش: ۱۵۹). ارسطو زیبایی را در تناسب، تعادل، هماهنگی عناصر باهم، نظم، حد وسط و اندازه مناسب و قرار گرفتن هر چیز در جای مناسب خود، می‌دید. از دیدگاه وی، چیزی زیبا است که دارای تناسب و توازن باشد و اجزای آن، در جای مناسب خود قرار گیرند و در زمان و مکان مناسب خود به کار روند (عارفی، ۱۳۹۸ش: ۱۱-۱۲).

همچنین زیبایی علاوه بر آن که در چیزی باشد، برای درک و دریافتش، باید طرف مقابل نیز باید دارای حس زیبایی‌شناسانه باشد و ذوق زیبایی‌شناسانه‌اش تقویت شود، تا زیبایی درک شود. هر چه این حس و ذوق بیشتر تقویت شود و هماهنگی بین چیز زیبا و شخص دریافت‌کننده باشد، زیبایی بیشتر حس و دریافت می‌شود. همچنین زیبایی با وحدت و حقیقت ارتباط تنگاتنگی دارد، تا جایی که هر حقیقتی زیباست و هر دروغی چون از حقیقت فاصله دارد زشت است و هر چیزی که دارای وحدت باشد و بین عناصر متکثر وحدت ایجاد کند، زیباست.

تناسب و انسجام هر متنی، آنگاه پدیدار می‌شود که نویسنده بتواند واژگان را به گونه‌ای به کار ببرد که معنا را به شکلی منسجم به ذهن متبادر کند (عبدالمطلب مصطفی، ۱۹۸۴م: ۱۲۹).

۳) انسجام متنی

از دیدگاه هالیدی و حسن «انسجام به تمایز متن از غیر متن می‌پردازد و روابط نحوی، پیوندی واژگانی را در متون بررسی می‌کند» (الفقی، ۲۰۰۰م: ۹۵). متن واحد معنایی است نه واحد دستوری یا صوری؛ به همین سبب پیوند آن با جمله، بنا به اندازه و ظاهر نیست؛ بلکه بر اساس تحقق یافتن آن در جمله می‌باشد که جمله‌ها، متن را به وجود نمی‌آورند؛ بلکه متن در آن‌ها تدوین شده و محقق می‌گردد.

حسن و هالیدی بر این باورند که «روابط پیوستگی، روابط میان دو یا چند عامل در یک متن است که از ساختار مستقل برخوردار هستند» (البرزی، ۱۳۸۶ش: ۱۵۲). آن‌ها انسجام را مربوط به پیوندهای معنایی، بافت و ساختار متن و پیوند واژه‌ها با واژه‌های پیش یا پس از خود می‌دانند و معتقدند «عناصر انسجام در واقع گروهی از روابط واژگانی و نحوی هستند که یا میان بخش‌های یک جمله ارتباط معنایی برقرار کرده یا جملات را به یکدیگر پیوند می‌دهند» (هالیدی و حسن، ۱۹۷۶م: ۴). انسجام به شنونده در فهم و تفسیر متن کمک می‌کند. انسجام، ارتباط میان شبکه‌ای از روابط درون متنی مانند «روابط زمانی»، «ارجاعی» و «ترکیبی» است (بحیری، ۲۰۰۵م: ۷۸).

در واقع انسجام از یک طرف مربوط به نقش متن در نظام معنایی و روش کلام در نظام بافتی می‌شود و از سویی دیگر در نظام دستوری و بافتی رویکرد هالیدی واقع می‌شود (نظری و همکاران، ۱۳۹۰ش: ۸۷). متن دربرگیرنده جملات پیاپی است مشروط بر اینکه بین جملات پیوند برقرار باشد. متون زبانی نقش مند هستند، مقصود از نقش مندی این متون، زبان بافت آن‌ها است، به گونه‌ای که هر یک از عناصر، در بافت موقعیتی، نقشی را ایفا می‌کنند (هالیدی و حسن، ۱۳۹۳ش: ۶۲). متن باید از انسجام درونی و بیرونی برخوردار باشد تا بتوان آن را متن به شمار آورد (لاینز، ۱۳۹۱م: ۳۷۸).

انسجام به گونه‌های مختلفی تقسیم می‌شود که عبارتند از: انسجام واژگانی، پیوندی و دستوری (نحوی) متن شامل یک یا چند جمله با پیام یا معنایی معین است. جملاتی که به شکل پیاپی در کنار یکدیگر قرار می‌گیرند، تشکیل متن نمی‌دهند؛ زیرا میان جملات یک متن، پیوندهای مشخصی برقرار است که آن را از مجموعه جملاتی که به شکل تصادفی در کنار یکدیگر قرار می‌گیرند، جدا می‌کند. مجموعه این پیوندهای ایجادکننده متن، انسجام متنی نامیده می‌شود (لطفی‌پور ساعدی، ۱۳۷۱ش: ۱۱۰).

زبان‌شناسان برای تحلیل متن هفت ویژگی‌هایی مانند انسجام، پیوستگی معنایی، قابلیت پذیرش، قصد مندی، ویژگی اطلاعاتی، ویژگی موقعیتی و ویژگی درون متنی را در نظر می‌گیرند. ویژگی‌های انسجام و پیوستگی مربوط به تعامل و ارتباط متن است و سایر ویژگی‌ها مربوط به ارتباط و تعامل متن و خواننده با هم هستند (زانوس و نبی‌پور، ۱۳۹۶ش: ۸۲).

انسجام به شکل بالقوه در عوامل زبانی مانند حذف، جانشینی، ارجاع و... که داخل زبان قرار می‌گیرند، پنهان است؛ اما عینیت یافتن آن در هر مورد، وابسته به انتخاب گزینه‌هایی از این عوامل وابسته نیست؛ بلکه به وجود عوامل دیگر وابسته است که به شکل‌گیری گره و پیوند این عموال با یکدیگر منجر به زنجیره می‌شود. گره عامل پیوند میان یک عامل با دیگر عوامل انسجامی است. گره بیانگر دوتا بودن است و در تحلیل و واکاوی عناصر انسجامی یک متن بدان بسیار تأکید شده است (نعمتی و ایشانی، ۱۳۹۳ش: ۱۲۶). پیوند معناشناختی میان بخش‌های هر گره، عامل ایجاد انسجام میان پیام‌های متن است.

انسجام بنا بر دیدگاه هالیدی و حسن در سه سطح واژگانی، دستوری و پیوندی انجام می‌شود و هر یک از عناصر انسجام نیز به زیر شاخه‌های گوناگان دسته‌بندی می‌شود: انسجام دستوری به واکاوی حذف، جایگزینی و ارجاع می‌پردازد. در انسجام واژگانی باهم آیی و شمول معنایی در قالب تکرار (کلی و جزئی)، تضاد و مراعات النظیر، مورد بررسی قرار می‌گیرد. انسجام پیوندی، ارتباط زمانی، افزایشی، سببی و تباینی موجود در متن را بررسی می‌کند.

۳-۱) انسجام متنی در آیات جهاد

جهاد در برخی از سوره‌های قرآن کریم از جمله بقره، آل عمران، نساء، مائده، انفال، توبه، نحل، حج، نمل، احزاب، شوری، محمد، فتح، حدید، حشر، ممتحنه و صف به کار رفته است و نزدیک به ۴۰۰ آیه درباره جهاد نازل شده است. پیام‌های آیات جهاد عبارتند از:

۱. نافرمانی از اوامر پیامبر (ص) موجب شکست مسلمانان در صحنه‌های نبرد شد.
  ۲. جهاد درس پایداری و شکیبایی است.
  ۳. جهاد امری همگانی است.
  ۴. اهداف جهاد شامل: تثبیت حاکمیت الهی، عزت و استقلال مسلمانان، رفع سلطه بیگانگان، خوار کردن دشمنان، استقرار حق، نابودی باطل، جلوگیری از فساد در زمین، حمایت از ستم‌دیدگان و جلوگیری از ستم است.
- نظریه انسجام متنی از جمله مبانی زبان‌شناسی نقش‌گرا به شمار می‌آید. انسجام «به وسیله نشانه‌های انسجامی بین بخش‌های متن پیوند معنایی برقرار می‌کند» (هالیدی و حسن، ۱۹۷۶م: ۴). در ادامه به واکاوی عناصر انسجام متنی در آیات جهاد پرداخته می‌شود.

۳) انسجام واژگانی

این گونه از انسجام از طریق تکرار، باهم آیی (تضاد و مقابله)، مراعات‌النظیر، واژه‌های مترادف و... در متون تحقق می‌یابد. انتخاب دقیق کلمات موجود در جمله یکی از نمونه‌های اصل وحدت در زیبایی‌شناسی محسوب می‌شود؛ چراکه تناسب و هماهنگی بین لفظ و معنا را به همراه دارد (احمد بدوی، ۱۹۹۶م: ۴۷۸). انسجام واژگانی به دنبال هم‌نشینی واژگان مرتبط و مشابه ایجاد می‌شود و بر پایه پیوندی است که واحدهای کلمات زبان بنا به محتوایی معنایی با هم دارند. متن از طریق این پیوندها از انسجام و تداوم بهره‌مند می‌شود. هماهنگی و توافق بین لفظ و معنا در این آیات به وضوح مشاهده می‌شود و سبب زیبایی آیات گردیده است. همچنین وحدتی که بین کلمات مختلف در معانی مختلف ایجاد شده، سبب حصول معنای جهاد و وضوح معنایی آن و برانگیختن احساسات مخاطب و تشویق آنان به جهاد شده است.

۳-۱) تکرار

تکرار یکی از روش‌های ایجاد انسجام و ازگانی است که بر تأثیرگذاری کلام بر مخاطب می‌افزاید. هالیدی معتقد است تکرار نقش مهمی را در ارتباط معنایی، پیوستگی و انسجام کلام ایفا می‌کند (هالیدی، ۱۹۷۶م: ۱۲۴). هر متنی از واژه‌هایی تشکیل شده که بیشتر از یک بار استفاده شده‌اند؛ عاملی که منجر به انسجام متن می‌گردد، تکرار کلمات مهمی است که واژه‌های متن به‌شمار می‌آیند. تکرار در آیات جهاد به شکل تکرار کلی یعنی تکرار کامل یک کلمه و تکرار جزئی یعنی یکی بودن ریشه برخی از کلمات و تکرار شدن آن‌ها با کمی تغییر در صیغه (عبدالمجید، ۱۹۹۸م: ۷۲)، این گونه نمود یافته است.

۳-۱-۱) تکرار کلی

در این گونه از تکرار، واژه‌ها بی‌هیچ تغییری تکرار می‌شوند.

تکرار لفظ جلاله «الله» در آیات جهاد دارای بسامد بالایی است و یکی از بارزترین نمونه‌های آن آیه زیر از سوره توبه است که خداوند متعال می‌فرماید:

﴿إِلَّا تَنْصُرُوهُ فَقَدْ نَصَرَهُ اللَّهُ... لَا تَحْزَنْ إِنَّ اللَّهَ مَعَنَا فَأَنْزَلَ اللَّهُ سَكِينَتَهُ عَلَيْهِ وَأَيَّدَهُ بِجُنُودٍ لَمْ تَرَوْهَا... وَكَلِمَةً اللَّهُ هِيَ الْعُلْيَا وَاللَّهُ عَزِيزٌ حَكِيمٌ﴾ (توبه: ۴۰).

این آیه به داستان هجرت پیامبر (ص) از مکه و حمایت خداوند از ایشان در این واقعه اشاره دارد. واژه «الله» ۵ بار تکرار شده است. هدف از تکرار این واژه تأکید بر موضوع اصلی آیه یعنی توطئه خطرناک مشرکان برای قتل پیامبر (ص) است.

تکرار کلمات نقش مهمی در ایجاد انسجام و پیوستگی متن دارد. این کار باعث می‌شود که خواننده بتواند، ارتباط بین بخش‌های مختلف متن را بهتر درک کند و متن برای او منسجم‌تر به نظر برسد. به طور خاص، تکرار کلمات می‌تواند به تأکید بر مفاهیم مهم و اهمیت موضوع، ایجاد ارتباط بین جملات و پاراگراف‌ها، تثبیت مفاهیم در ذهن خواننده و جلوگیری از ایجاد ابهام کمک کند، به شرط آن که به اندازه و در جای مناسب انجام شود، تا از یکنواختی و تکرار ملال‌آور جلوگیری شود.

تکرار لفظ جلاله «الله» نقش مهمی در انسجام متن ایجاد می‌کند و توجه مخاطب را به کلام جلب می‌کند و کلمه تکرار شده را در صدر توجه قرار می‌دهد و از خلال آن این وحدت ایجاد می‌شود که الله همه مومنان را دور هم جمع نموده و بین آنان انسجام و وحدتی جهت انجام جهاد به وجود می‌آورد. این روش جملات را همانند شبکه‌ای مرتبط با یکدیگر منسجم نموده است و بدین ترتیب سبب تسهیل درک معنی برای مخاطب می‌گردد. همچنین زیبایی و انسجام این آیه از خلال وحدت بین واژگان والا و کمال معانی حاصل گردیده است. همچنین این تکرار به وضوح معنا، جلوگیری از ابهام و خوانش شیواتر و جذاب‌تر متن نیز کمک کرده است و اشاره به این معنا نیز دارد که الله را در مرکز قدرت قرار داده تا آرامشی بر مؤمنان نازل گردیده و ترس را از دل‌هایشان بزداید تا از قدرت و زیادی مشرکان ملال‌خاطر نگردند.

همچنین، این مفهوم را به تصویر می‌کشد که انسان‌ها با قرارگیری در مسیر تقوا و احسان از یاری خداوند بهره‌مند خواهند شد و پیروزی مسلمانان، تجلی قدرت الهی است. اطمینان قلبی و آرامش هدیه‌ای الهی به شمار می‌رود و هجرت

نشان دهنده عزت و سربلندی اسلام و خواری و فروپاشی کفر است. تکرار، پیوستگی و هماهنگی واژگانی متن را نشان می‌دهد. تکرار نه تنها بخش‌های گوناگون متن را به یکدیگر پیوند زده است؛ بلکه جملات را هماهنگ و منسجم کرده است.

هدف از تکرار تأکید بر نهایت توجه پروردگار نسبت به مؤمنان و ستودن شأن و جایگاه آن‌ها است. تناسب الفاظ و پیوند و مناسبت میان واژه‌ها از نظر صیغه و ساختار یکی از ویژگی‌هایی است که بر درخشندگی و رونق اسلوب آیه اضافه کرده است؛ چراکه اسم‌های جمع مذکر متعدد نظیر «التائبون»، «العابدون»، «الحامدون»، «السائقون»، «الراکعون»، «الساجدون»، «الأمرون»، «النّاهون» و «الحافظون» از خلال وحدت عضوی و موضوعی و هم‌خانواده بودن برای بیان ویژگی‌های مؤمنان، با یکدیگر به کار رفته‌اند. هماهنگی و تناسب و چینش دقیق این الفاظ بر زیبایی و حسن روح‌افزای آیه افزوده است. همچنین وحدت در جمع مذکر بودن کلمات و شباهت بین آنان و تناسب این لفظ با معنای مورد نظر الله یعنی کثرت وجود این افراد، از خلال ایجاد انسجام، بر زیبایی متن می‌افزاید. ارتباط لفظی واژه‌های همگون مذکور و هم‌نشینی آن‌ها در کنار یکدیگر در قالب تکرار نه تنها در معنا نقص یا خللی وارد نمی‌کند؛ بلکه بر عکس بر زیبایی و گیرایی آن افزوده است؛ چون گاهی یک کلمه با داشتن معانی چندگانه، ممکن در یک متن باعث ابهام شود که کدام معنای آن مد نظر است یا کلمه‌ای که دارای یک معنا است، اما در سیاق‌های مختلف و طبق کاربرد در هر متنی یک معنا دارد، با داشتن قرینه و وجود واژگانی هم‌خانواده و مشخص معنای آن کلمه نه تنها آشکار شده، بلکه باعث وضوح واژگان دیگر نیز می‌گردد و از طریق اتباط معنادار بر انسجام و زیبایی متن می‌افزاید.

۳-۱-۲) تکرار جزئی

هنگامی که ریشه برخی از کلمات یکی باشد و کلمه با کمی تغییر در صیغه تکرار شود، تکرار جزئی صورت می‌گیرد. ﴿الشَّهْرُ الْحَرَامُ بِالشَّهْرِ الْحَرَامِ وَالْحُرُمَاتُ قِصَاصٌ فَمَنِ اعْتَدَىٰ عَلَيْكُمْ فَاعْتَدُوا عَلَيْهِ بِمِثْلِ مَا اعْتَدَىٰ عَلَيْكُمْ وَاتَّقُوا اللَّهَ وَاعْلَمُوا أَنَّ اللَّهَ مَعَ الْمُتَّقِينَ﴾ (بقره: ۱۹۴).

در این آیه شریفه، تکرار در قالب تکرار کلی عبارت‌های «الشهر الحرام» و «اعتدی علیکم» و تکرار جزئی در قالب فعل امر «اتقوا» و جمع مذکر سالم «المتقین» نمود یافته است. تکرار در این آیه سبب ایجاد ارتباط میان بخش‌های عبارات و سهولت در انتقال معنا شده است.

تکرار به عنوان یکی از مهم‌ترین عوامل انسجام واژگانی در عبارات این آیه است که باعث شکل‌گیری شبکه‌ای از ارتباط‌ها میان عوامل کلام می‌گردد. این روش علاوه بر تقویت مفاهیم کلام، ساختار آن را نیز محکم می‌کند. هم‌نشینی کلمات در چارچوب تکرارهای استفاده شده علاوه بر اینکه سبب تقویت معنی و تجسم آن در ذهن مخاطب شده است؛ پیوندی محکم را بین واژگان ایجاد کرده است.

تکرار در این آیه بیانگر دعوت به برتری و چیرگی مسلمانان در برابر دشمنانی است که در ماه حرام، احترام را در هم شکسته و به نبرد با مسلمانان پرداخته‌اند. مقصود از ماه‌های حرام، ماه‌های ذی‌قعدة، ذی‌حجه، محرم و رجب است که در آن‌ها قتل ناپسند شمرده می‌شود و از آن نهی شده است» (درویش، ۱۹۸۰م، ج ۵: ۲۸۳). در این ماه‌ها آتش‌بس اعلام شده و حفظ نظام اسلام و حرمت خون مسلمانان از حرمت ماه‌های بیان شده بیشتر است؛ بنابراین کسی که حرمت‌ها را می‌شکند باید قصاص شود.

تکرار جزئی به دلیل برخورداری زبان عربی از ویژگی اشتقاقی بودن، جایگاه ویژه‌ای در شبکه تکرارهای موجود در این آیه دارد. محور اصلی و تأکید این آیه بر داشتن تقوا و جلوگیری از کشتار در ماه‌های حرام است؛ بنابراین فعل امر «اتَّقُوا» با یکی از مشتقات خود یعنی واژه «المتقین» هم‌نشین شده است.

۳-۲) باهم آبی

پدیده باهم آبی یکی از مهم‌ترین ابزارهای انسجام واژگانی به‌شمار می‌آید. معنای برخی از کلمات به دلیل هم‌نشینی با کلمات دیگر، تغییر می‌کند. باهم آبی، «هم‌نشینی کلماتی است که پیوند قوی میان آن‌ها، سبب ترکیب شدن آن‌ها با یکدیگر می‌شود. این روش شامل تضاد، مراعات‌النظیر و باهم آبی دستوری می‌باشد» (هالیدی، ۱۹۷۶: ۱۵۷). باهم آبی تأثیر شگرفی بر انسجام و پیوستگی متن ایجاد می‌کند.

۳-۲-۱) تضاد

تضاد یکی از گونه‌های باهم آبی است. باهم آبی نشانگر پیوند معنایی و تناسب میان واژه‌ها است و یکی از عناصر انسجام واژگانی به‌شمار می‌آید. تضاد سبب ایجاد وحدت معنوی در متن می‌شود. کاربرت این روش در قرآن کریم به دور از تکلف و به شکل فراوان است و دربرگیرنده امور گوناگونی است که در ادامه بدان پرداخته می‌شود:

﴿إِنْ يَنْصُرْكُمُ اللَّهُ فَلَا غَالِبَ لَكُمْ وَإِنْ يَخْذُلْكُمْ فَمَنْ ذَا الَّذِي يَنْصُرْكُمْ مِنْ بَعْدِهِ﴾ (آل عمران: ۱۶۰).

امکان هم‌نشینی کلمات در کنار یکدیگر یکی از مهم‌ترین مشخصات هر زبانی است. این رویکرد سبب تشکیل جمله می‌شود. باهم آبی نقش سازنده‌ای را در ایجاد نظام واژگانی ایفا می‌کند.

نقش تضاد در کلام افزون بر انسجام، انبساط خاطر، زیبایی آفرینی، روشنگری و شناخت بهتر پدیده‌ها، تأکید و تجسم بخشی است (وحیدیان کامیار، ۱۳۸۷: ش: ۶۳). تناسب و انسجام در این آیه از طریق تضاد نمود یافته است. گرچه در میان فعل‌های مضارع مشخص شده، تضاد به کار رفته اما نه تنها موجب زیبایی کلام الهی می‌شود؛ بلکه در آن تناسب خاصی را پدید می‌آورد. پیوند قوی میان فعل‌های متضاد به کار رفته در این آیه سبب شده است در کنار یکدیگر ذکر شوند. این روش در اینجا نه تنها موجب انسجام واژگانی شده است؛ بلکه بیانگر تأکید بر مفهوم یاری از سوی خداوند است. ارتباط قوی میان فعل‌های «ینصرکم» و «یخذلکم» منجر به هم‌نشینی و کاربرد آن‌ها در کنار یکدیگر می‌شود؛ چرا که گاهی پیوند میان واژه‌های متضاد به طوری است که مخاطب به محض شنیدن یکی از آن‌ها، واژه‌های دیگر را در ذهن خود مجسم می‌کند. فعل‌های مذکور گرچه دارای تضاد هستند؛ اما با یکدیگر هماهنگ و همسو بوده و مکمل هم هستند. می‌توان گفت تضادهای به کار رفته در این آیه و آیات دیگر جهاد، جلوه‌هایی از اعجاز این آیات را برای مخاطب به بیان می‌کند.

﴿فَاسْتَجَابَ لَهُمْ رَبُّهُمْ أَنِّي لَا أُضِيعُ عَمَلَ عَامِلٍ مِنْكُمْ مِنْ ذَكَرٍ أَوْ أُنْثَى﴾ (آل عمران: ۱۹۵).

در این آیه، تضاد میان کلمات «ذکر» و «أنثی» موجب انسجام واژگانی شده است. تضاد بر ضرورت تساوی بین زن و مرد در زمینه ارزش‌های انسانی و اسلامی تأکید می‌کند. تساوی میان آن‌ها جزء امور مسلم اسلام است. این آیه بیانگر عمومیت رحمت خداوند است؛ چرا که وی فرموده من هرگز عمل هیچ عمل‌کننده‌ای از شما را ضایع نمی‌کنم. تضاد، کمک قابل ملاحظه‌ای به یکپارچگی و انسجام متن کرده است. صنعت تضاد به دلیل تداعی‌هایی که به وجود می‌آورد،

سبب لذت ذهنی مخاطب می‌شود. این روش به منظور زیبایی، لطافت و روشنگری در کلام استفاده شده است و از حیث برخورداری از قدرت تداعی، موجب تلاش ذهنی مخاطب می‌شود.

۳-۲-۲) مراعات‌النظیر

مراعات‌النظیر یکی دیگر از گونه‌های باهم‌آیی به شمار می‌آید. این روش به دنبال کاربست واژگان متناسب و هماهنگ ایجاد می‌شود و موجب تداعی مفاهیم در ذهن مخاطب شده و در انسجام متن تأثیر بسزایی دارد؛ چرا که در این روش شبکه یا مجموعه‌ای از واژه‌ها به کار گرفته می‌شود که میان آن‌ها هماهنگی خاصی به چشم می‌خورد. در آیات جهاد میان برخی از واژه‌ها، باهم‌آیی در چارچوب مراعات‌النظیر مشاهده می‌شود که این گونه منجر به انسجام متنی در این آیات شده است:

﴿الَّذِينَ آمَنُوا وَهَاجَرُوا وَجَاهَدُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ بِأَمْوَالِهِمْ وَأَنْفُسِهِمْ أَكْبَرُ دَرَجَةً عِنْدَ اللَّهِ وَأُولَئِكَ هُمُ الْفَائِزُونَ﴾ (توبه: ۲۰).

﴿يَسِّرُهُمْ رَبُّهُمْ بِرَحْمَةٍ مِنْهُ وَرِضْوَانٍ وَجَنَّتِ لَهُمْ فِيهَا نَعِيمٌ مُّقِيمٌ﴾ (توبه: ۲۱).

در آیات شریفه فوق، انسجام واژگانی در چارچوب آرایه ادبی مراعات‌النظیر صورت گرفته است. مؤمنان با ویژگی‌های ایمان، جهاد، هجرت و جهاد با جان و مال وصف شده‌اند، سپس به رحمت، رضوان و جنات را اشاره شده است. رحمت از سوی پروردگار نصیب کسانی می‌شود که ایمان آورده‌اند. خشنودی پروردگار نصیب کسانی می‌شود که مهاجرت کرده‌اند و باغ‌هایی از بهشت که در آن نعمت‌های جاودانه وجود دارد، سهم کسانی است که با اموال و جان خویش در راه خدا جهاد کردند (درویش، ۱۹۸۰م، ج ۴: ۷۶).

لازم به ذکر است که بشارت نقطه مقابل انذار است. بشارت از آن مؤمنان صالح است و انذار متعلق به کافران است. باهم‌آیی واژه‌هایی که دارای تناسب از جنس همراهی و ملازمت هستند موجب تداعی معنا و مفاهیم در آیات مذکور شده است و تأثیر شگرفی بر انسجام متن ایجاد می‌کند؛ زیرا در این روش شبکه یا مجموعه‌ای از واژه‌ها به کار رفته است که میان آن‌ها ارتباط و هماهنگی خاصی مشاهده می‌شود. راز زیبایی مراعات‌النظیر این است که شاعر یکباره از مخاطب نمی‌خواهد که از دیدگاه وی آگاه شود؛ بلکه گام به گام و مرحله به مرحله مخاطب را به معنا رهنمون می‌سازد و از خلال وحدت و تناسب بین کلمات، زیبایی خاصی جهت تحت تأثیر قرار دادن و لذت بردن مخاطب، می‌آفریند (الشایب، ۱۹۹۴م: ۴۴۸). تفاوت تضاد با مراعات‌النظیر این است که در رویکرد نخست جمع میان امور متضاد صورت می‌گیرد، در حالیکه در رویکرد دوم میان امور تناسب برقرار است (بسیونی، ۲۰۱۵، الف: ۱۵۸).

شیوه چینش کلمات در کنار یکدیگر در آیات جهاد از عوامل انسجام این آیات به شمار می‌رود و سبب شگفتی مخاطب می‌شود. میان واژه‌هایی که ارتباط از نوع مراعات‌النظیر وجود دارد هماهنگی از نظر همراهی و ملازمت، برقرار است. هم‌نشینی این کلمات در کنار یکدیگر باعث تداعی معناها می‌شود و بر انسجام متن تأثیر چشمگیری ایجاد می‌کند؛ چرا که در این آیات گروهی از کلمات استفاده شده است که با یکدیگر ارتباط و هماهنگی معنایی و خاصی دارند. دقت در گزینش و هم‌نشینی الفاظ در این آیات به اوج خود رسیده است. در آیات بالا مراعات‌النظیر از این جهت که هماهنگی و تناسب را در کلام ایجاد می‌کند به یکی از گونه‌های وحدت در زیبایی‌شناسی محسوب می‌شود. الفاظ بیان

شده با یکدیگر تناسب داشته شبکه منظمی از معنا را به وجود می‌آورند که سبب تکاپوی ذهن مخاطب شده و در نهایت منجر به انسجام واژگانی می‌شود.

۳-۳) انسجام پیوندی

انسجام پیوندی یکی دیگر از گونه‌های انسجام است که به چهار گونه ارتباط زمانی، تقابلی، سببی و اضافی تقسیم می‌شود. ارتباط اضافی بیانگر آن است که گاهی جمله‌ای سبب کامل شدن محتوای جمله پیش از خود می‌شود و درباره آن توضیحاتی می‌دهد. این امر از طریق حروف عطف انجام می‌شود.

۳-۳-۱) ارتباط اضافی

در ارتباط اضافی، انسجام به وسیله عطف با حروف «واو»، «فاء» و «أو» تحقق می‌یابد. در عطف با واو ترتیب و عدم ترتیب مهم نیست. در عطف با فاء ترتیب مهم است (ابن هشام، ۲۰۰۰م، ج ۲: ۴۷۶، ابن هشام، ۲۰۰۰م، ج ۴: ۳۵۱). نمونه‌ای از عطف با واو در سوره بقره این گونه میان واژه‌های «الْخُوفِ»، «الْجُوعِ»، «نَقْصٍ مِنَ الْأَمْوَالِ»، «الْأَنْفُسِ» و «الْثَّمَرَاتِ» صورت گرفته است:

﴿وَلَنْبَلُوْنَكُمْ بِشَيْءٍ مِنَ الْخُوفِ وَالْجُوعِ وَنَقْصٍ مِنَ الْأَمْوَالِ وَالْأَنْفُسِ وَالثَّمَرَاتِ وَبَشِّرِ الصَّابِرِينَ﴾ (بقره: ۱۵۵)

در این آیه انسجام پیوندی از طریق واو عطف ایجاد شده است. موضوع محوری در این آیه امتحانات الهی است. فعل مضارع «لَنْبَلُوْنَكُمْ» همراه با لام تأکید و نون مشدّد آمده و بر این مسئله تأکید می‌کند که امتحانات الهی حتمی است و همه انسان‌ها در زندگی امتحان خواهند شد. این امتحانات به منظور تکامل انسان است تا به والاترین جایگاه‌ها برسد. انسجام پیوندی در این آیه شریفه حاصل کاربست صحیح واو عطف میان اسم‌های مذکور است که همگی زیر مجموعه یک موضوع قرار دارند و با وحدت بین آن‌ها انسجام و زیبایی حاصل شده است. پس میان ترس، گرسنگی، زیان جانی و مالی و از دست دادن ثروت از طریق واو عطف، انسجام پیوندی صورت گرفته است و هر یک به عنوان مصداقی از آزمایش‌های الهی هستند.

﴿قُلْ إِنْ كَانَ آبَاؤُكُمْ وَأَبْنَاؤُكُمْ وَإِخْوَانُكُمْ وَأَزْوَاجُكُمْ وَعَشِيرَتُكُمْ وَأَمْوَالٌ اقْتَرَفْتُمُوهَا وَتِجَارَةٌ تَخْشَوْنَ كَسَادَهَا وَمَسَاكِينُ

تَرَضَوْنَهَا أَحَبَّ إِلَيْكُمْ مِنَ اللَّهِ وَرَسُولِهِ وَجِهَادٍ فِي سَبِيلِهِ﴾ (توبه: ۲۴)

انسجام پیوندی در این آیه حاصل کاربست دقیق واو عطف بین واژگان زیرمجموعه یک موضوع یا واژگانی است که با هم مراعات‌النظیر هستند تا با واو عطف وحدت و انسجام ایجاد شود. استفاده از واو عطف بیانگر تأکید بر اهمیت جهاد در راه حق است؛ چرا که جهاد در راه خدا از پدران، فرزندان، برادران، همسران، طایفه، اموال و تجارتی که انسان‌ها از کساد شدن آن می‌هراسند، بالاتر و محبوب‌تر است. حرف عطف واو ارتباط منطقی و معنایی را در متن ایجاد کرده است. حرف واو موجب پیدایش انسجام پیوندی خاصی شده است؛ چرا که واژه‌هایی هم‌خانواده را که دارای ارتباط عمیق هستند، به یکدیگر متصل کرده است. تکرار حرف عطف واو، ارتباط زمانی را میان واژه‌های مذکور به وجود آورده است. حرف واو از حیث اشتراک در حکم و اعراب میان کلمات و جملات، انسجام متنی و پیوندی را برقرار کرده است.

۳-۳-۲) انسجام دستوری

یکی از رایج‌ترین عناصر انسجام متنی، ارجاع است. این گونه از انسجام به وسیله ارجاع، حذف، جانشینی، اسم اشاره، ضمائر و اسم موصول به وجود می‌آید. چگونگی ترکیب واژه‌ها در جمله، سبب انسجام نحوی می‌شود. واژه‌های قرآن در محل مناسب استفاده شده‌اند. هر گونه تغییری در آن‌ها نظیر ذکر، حذف، جانشینی و... با توجه به اهدافی خاص صورت می‌گیرد.

۳-۳-۳) ارجاع

ارجاع یکی دیگر از انواع انسجام دستوری است که به شکل‌های برون متنی و درون متنی تحقق می‌یابد. ارجاع به ضمیر از پرکاربردترین و مهم‌ترین انواع ارجاع به شمار می‌آید که در زبان عربی از بسامد گسترده‌ای برخوردار است. می‌توان گفت که ارجاع با ایجاد پیوند بین واژگان و جملات گوناگون، تأثیر شگرفی در انسجام متون دارد. مقصود از ارجاع، «ویژگی برخی از واژه‌ها است که فهم و تفسیر معنای آن‌ها بدون در نظر گرفتن رجوع به عوامل دیگر، ناممکن است، به عنوان نمونه پیوند معنایی میان واژه‌ها به وسیله ضمائر، موصول‌ها، اسم‌های اشاره و غیره» (عفی‌فی، ۲۰۰۱م: ۱۳). لازم به ذکر است که نمی‌توان ارجاع را به تنهایی تفسیر کرد؛ چرا که تفسیر آن نیازمند رجوع به مرجع است.

﴿أَلَمْ تَرَ إِلَى الَّذِينَ خَرَجُوا مِنْ دِيَارِهِمْ وَهُمْ أُلُوفٌ حَذَرَ الْمَوْتِ فَقَالَ لَهُمُ اللَّهُ مُوتُوا ثُمَّ أَحْيَاهُمْ﴾ (بقره: ۲۴۳)

انسجام دستوری در این آیه شریفه در قالب ارجاع ضمیر «هم» به کار رفته است و منظور از آن، قومی از بنی اسرائیل است که پادشاه‌شان آن‌ها را به جهاد فرا خواند اما به سبب ترس از مرگ گریختند، سپس خداوند آن‌ها را هشت روز از دنیا برد و دوباره زنده کرد. مقصود از «الَّذِينَ»، یعنی سرنوشت گذشتگان و تعجب کردن از امور آن‌ها است و عبارت «أَلَمْ تَرَ» ضرب‌المثل است و اشاره می‌کند که در برابر امر خداوند هیچ گریزگاهی وجود ندارد (زمخشری، ۱۹۹۸م، ج ۱: ۴۷۰). تکرار ضمیر «هم» در این آیه تأثیر بسزایی در ایجاد انسجام متنی دارد. ارجاع در این آیه سبب ایجاد پیوند بین واژگان و جملات شده است. انسجام دستوری در قالب ارجاع نشان از مناسبات معنایی دارد که به این آیه وحدت و یکپارچگی بخشیده است.

﴿ذَلِكَ بِأَنَّهُمْ شَاقُوا اللَّهَ وَرَسُولَهُ وَمَنْ يُشَاقِقِ اللَّهَ وَرَسُولَهُ فَإِنَّ اللَّهَ شَدِيدُ الْعِقَابِ﴾ (انفال: ۱۳).

در این آیه مرجع ضمیر، ابزار ارتباطی مؤثری برای پیوستگی و انسجام متن فراهم نموده است؛ چون از تکرار مکرر اسامی و واژگان جلوگیری می‌کند و رابطه بین بخش‌های مختلف متن را نشان می‌دهد و خواننده را راهنمایی می‌کند که چه چیزی یا چه کسی در جمله بعدی مورد نظر است و ساختار منطقی و یکپارچه متن را حفظ می‌نماید.

اسم اشاره «ذَلِك»، بیانگر اموری مانند ضرب، قتل و مجازات سریع است که کافران دچار آن شدند. ضمیر «هم» در «أَتَهُمْ» نیز بیانگر کافران است؛ یعنی کافران به سبب دشمنی با خداوند و پیامبرش دچار عذاب شدید خدا خواهند شد. «فعل «شَاقَّ» از «ماده «شقاق» است و در اصل به معنای شکاف و جدایی است و با توجه به اینکه شخص مخالف، دشمن و عصیانگر خویش را جدا می‌کند به عمل او شقاق گفته می‌شود» (راغب اصفهانی، ۱۴۱۲ق، ج ۱: ۴۵۹-۴۶۰).

کاربست ضمیر «هم» در این آیه شریفه منجر به ایجاد انسجام نحوی، پیوند و تناسب میان بخش‌های جملات شده است. پیوندی که از طریق این ضمیر به وجود آمده سبب شده متن از جملاتی که شکل تصادفی بیان شوند، متمایز شده

و از کلیت منجم و یکپارچه برخوردار باشد. ضمیر «هاء» در «رسوله» نیز سبب رفع ابهام و وضوح معنا و ایجاد ارتباط بین «الله» و «رسول» گردیده است و از تکرار بیهوده جلوگیری نموده و باعث یکپارچگی متن، ساختار منطقی و زیبایی متن شده است.

با دقت در ارجاع‌های به کار رفته در آیات جهاد می‌توان گفت شامل ضمائر منفصل و متصل، اسم‌های اشاره و اسم موصول است. ارجاع‌های استفاده شده تأثیر بسیاری در انسجام دستوری دارند. این روش پیوندی محکم را میان کلمات و آیه‌ها ایجاد کرده است. واژه‌هایی که به آن‌ها ارجاع داده شده است از واژه‌های محوری به شمار می‌آیند.

۳-۳-۴ حذف

حذف بیانگر ذکر نکردن واژه یا قسمتی از جمله در کلام است. بدین ترتیب که از طریق مفهوم کلام می‌توان بدان پی برد. حذف با قرینه‌های لفظی یا معنی انجام می‌شود. حذف به قرینه لفظی به انسجام متن می‌انجامد. حذف پیوند میان بخش‌های کلام را افزایش می‌دهد؛ بنابراین انسجام کلام بیشتر می‌شود. نویسندگان به منظور ایجاز و اختصار به پدیده حذف روی آورده‌اند.

حذف در زبان عربی از اهمیت ویژه‌ای برخوردار است؛ چرا که این زبان به ایجاز و اختصار میل دارد و از زیاده‌گویی و اطناب روی گردان است؛ به گونه‌ای که بسیاری از گویندگان و متکلمان به حذف روی آورده‌اند و عوامل تکراری سخن خویش را حذف کرده‌اند (حموده، ۱۹۹۸: ۹).

هلیدی و حسن حذف را از عوامل انسجام به شمار می‌آورند که سبب ارتباط معنایی در کلام می‌شود و بیشتر با کلام پیش از خود ارتباط برقرار می‌کند (خطابی، ۱۹۹۲: ۲۱). حذف به گونه‌های حذف اسم، حرف، فعل و حذف یک یا چند جمله تقسیم می‌شود. حذف به منظور عدم تکرار کلمات و با قرینه‌های لفظی و معنوی تحقق می‌یابد. حذف‌های به کار رفته در آیات جهاد افزون بر ایجاز متن سبب پویا شدن ذهن مخاطب می‌شود؛ چرا که وی را به جستجوی قرینه وا می‌دارد.

﴿وَلَا تَقُولُوا لِمَنْ يُقْتَلُ فِي سَبِيلِ اللَّهِ أَمْوَاتٌ بَلْ أَحْيَاءٌ وَلَكِنْ لَا تَشْعُرُونَ﴾ (بقره: ۱۵۴).

﴿وَلَا تَحْسَبَنَّ الَّذِينَ قُتِلُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ أَمْوَاتًا بَلْ أَحْيَاءٌ عِنْدَ رَبِّهِمْ يُرْزُقُونَ﴾ (آل عمران: ۱۶۹).

انسجام دستوری در آیات بالا در قالب حذف انجام شده است. در این آیات ایجاز حذف صورت گرفته است؛ چراکه مبتدا به دلیل اهمیت خبر با قرینه، حذف شده است. «أحیاء» خبر برای مبتدای محذوف «هم» است و «أموات» نیز خبر برای مبتدای محذوف هم است. «کسانی که ایمان آورده‌اند تصور نمی‌کردند که افرادی که در راه خدا کشته شده‌اند، زخمی هستند و خداوند بلند مرتبه بدین ترتیب تصویر شگرفی در ذهن مخاطب خلق کرده است» (درویش، ۱۹۸۰: ج ۱: ۲۱۵). فعل مضارع «لَا تَحْسَبَنَّ» تأکید روشنی است که جایگاه والای شهیدان را تبیین می‌کند. این فعل بیانگر آن است که حتی نباید تصور کرد و نباید به ذهن خطور کند که شهیدان مرده‌اند. این فعل همراه با نون تأکید آمده است تا بگوید آن‌ها همیشه زنده هستند. هدف از کار بست فعل نهی، ارشاد و تحذیر مخاطبان است تا کسانی که در راه خدا کشته شده‌اند را مرده تصور نکنند. کار بست حذف نه تنها خللی در کلام ایجاد نکرده؛ بلکه سبب انسجام میان جملات و ساختار آیه شده است. شهیدان از زندگی مادی و معنوی برخوردارند. زندگی معنوی آن‌ها یعنی خداوند به آنان روزی

می‌دهد و همیشه از فضل الهی برخوردارند اما حواس بشری نمی‌تواند آن‌ها را درک کند. این آیه بر زندگی در عالم برزخ تأکید نیز می‌کند.

با بررسی حذف در این آیه می‌توان به این نتیجه رسید که این روش از اهمیت بالایی برخوردار بوده و نقش بسزایی در انسجام بخشی میان اجزای کلام ایفا می‌کند؛ چرا که عبارات پیشین را به عبارات پس از خود پیوند می‌زند. حذف سبب انسجام منطقی میان ترکیب‌ها و ساختار جملات می‌شود. خداوند متعال به منظور پرهیز از زیاده‌گویی و حشو و ایجاد انسجام از این قاعده دستوری بهره گرفته است.

حذف، سبکی دقیق، لطیف و شگفت‌انگیز است و به دلیل پرهیز از تکرار و ایجاز در این آیه از سوره انفال به کار رفته است. حذف در شکل‌گیری ظرافت‌های لفظی و زیبایی معنوی کلام الهی، تأثیری شگرف ایجاد کرده است. محذوف از قرینه «الله» مشخص می‌شود. محتوای کلام کمک شایانی به کشف محذوف نموده است. حذف بنا بر بافت متن و جمله صورت گرفته است؛ بنابراین هیچ‌گونه سردرگمی یا ابهامی را برای خواننده ایجاد نمی‌کند؛ زیرا حرف جر مذکور، جانشین حرف جر محذوف شده و ایجاز متن را به همراه دارد، همچنین حذف باعث فعال شدن و پویایی ذهن مخاطب می‌شود؛ زیرا وی باید در پی یافتن قرینه برای محذوف باشد؛ از این رو لازم است به عبارات قبل بازگشته تا معنای سخن را به شکل کامل دریابد.

۳-۳-۵) جانشینی

همان‌گونه که پیش از این اشاره شد یکی دیگر از عناصر انسجام دستوری متن، جانشینی است. این پدیده بیانگر آن است که «واژه‌ای به جای واژه‌ای دیگر می‌آید» (محمد، ۲۰۰۷م: ۱۱۳؛ البرزی، ۱۳۹۲ش: ۱۵۶). هنگامی که در متنی یک واژه، جایگزین واژه‌ای دیگر شود و این دو واژه به عنصری واحد در جهان بیرون از زمان ارجاع شوند و از مفهومی یکسان برخوردار باشند، کاربست عوامل جانشین‌سازی تحقق می‌یابد.

این روش از طریق ایجاد تغییرات نحوی موجب پویایی، تعالی و تشخص متن می‌شود و بدین ترتیب در متن انسجام دستوری ایجاد می‌شود (صیادی‌نژاد، ۱۳۹۳ش: ۹). جانشینی در آیات جهاد در انسجام متنی، تأثیرگذار بوده است. در سوره بقره واژه «رب» جایگزین واژه «الله» شده و این‌گونه به انسجام متن کمک کرده است:

﴿وَقَالَ هُمْ نَبِيَّهُمْ إِنَّ آيَةَ مُلْكِهِ أَنْ يَأْتِيَكُمُ التَّابُوتُ فِيهِ سَكِينَةٌ مِّنْ رَبِّكُمْ وَبَقِيَّةٌ مِّمَّا تَرَكَ آلُ مُوسَىٰ وَآلُ هَارُونَ تَحْمِلُهُ الْمَلَائِكَةُ إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَةً لِّكُمْ إِن كُنْتُمْ مُؤْمِنِينَ﴾ (بقره: ۲۴۸).

واژه «رب» به جای «الله» آمده است. با دقت در آیه می‌توان دریافت که هر جا زبان گفتگوی خداوند یا اولیای او با بندگان یا گفتگوی بندگان با خداوند زبان امر و نهی و عتاب و نکوهش باشد، از تعبیر «الله» استفاده شده است، اما هر جا که زبان، زبان مهر، محبت، لطف، عشق و دلدادگی است از تعبیر «رب» استفاده شده است.

این امر را به صورت‌های دیگر نیز می‌توان در آیات قرآن مشاهده کرد. پیداست که دو واژه «الله» و «رب» هر دو به خداوند ناظر است، اما «الله» همه هویت خداوند و به تعبیری اسماء جمال و جلال او را به تصویر می‌کشد، اما «رب» جنبه و جهت ربوبیت الهی را مورد توجه قرار داده و بیشتر مهر و لطف الهی را ترسیم می‌کند. جانشینی واژه «رب» به جای «الله» سبب زیبایی و کوتاهی کلامی الهی شده است.

تغییر در ساختار دستوری این آیه، پویایی زبان را به دنبال دارد و باعث انسجام متن می‌شود که این حاکی از اعجاز قرآن است. از این جهت آن جا که قرار است خداوند از سر مهر و لطف با بندگان سخن گوید عموماً از تعبیر «رَبِّ» بهره می‌گیرد و در برابر، آن جا که بندگان مؤمن او که به حقیقت بندگی و سرسپردگی رسیده و به آن باور دارند نیز از تعبیر «رَبَّنَا» استفاده می‌کنند. جایگزینی واژه «رَبِّ» به جای «الله» منجر به پویایی زبان شده است و انسجام دستوری کلام را به همراه دارد که این نشانگر اعجاز آیات جهاد می‌باشد.

۴ نتیجه

انسجام یکی از مؤلفه‌های زیبایی‌شناسی است که هر متنی باید دارای انسجام باشد تا از ویژگی زیبایی برخوردار باشد. انسجام متنی در آیات جهاد در سطوح واژگانی، دستوری و پیوندی از طریق وحدت بین کلمات زیبا و کمال معانی و تناسب الفاظ فخیم با حروف دال بر سختی و خشونت با معانی جهادی آشکار شده است و باعث جلوگیری از ابهام متن و وضوح معنا از خلال ایجاد ارتباط بین واژگان می‌شود که این ارتباط باعث روشن شدن مقصود واژگان دیگر می‌شود. بسامد انسجام دستوری و واژگانی در این آیات شریفه در مقایسه با دیگر گونه‌های انسجام بیشتر است. هماهنگی و توافق بین لفظ و معنا در این آیات به وضوح مشاهده می‌شود.

تکرار تأثیر بسزایی را در انسجام واژگانی و متنی ایجاد کرده است و سبب پیوند میان عبارات متن و مانع از پراکندگی بخش‌های متن شده است. تکرار کلمات در متن نقش مهمی در ایجاد انسجام و پیوستگی دارد. این کار باعث می‌شود که خواننده بتواند ارتباط بین بخش‌های مختلف متن را بهتر درک کند و متن برای او منسجم‌تر به نظر برسد. ارجاع به ضمیر از پرکاربردترین و مهم‌ترین انواع ارجاع به شمار می‌آید که در آیات جهاد، بسیار به کار رفته است که با برقراری ارتباط بر انسجام متن افزوده و سبب وضوح معنای متن می‌گردد. حذف بنا بر بافت متن و جمله صورت گرفته است و باعث فعال شدن و پویایی ذهن مخاطب و کنجکاوی بیشتر او جهت کشف معنا و وضوح آن می‌شود؛ زیرا وی باید در پی یافتن قرینه برای محذوف باشد؛ از این رو لازم است به عبارات قبل باز گشته تا معنای سخن را به شکل کامل دریابد. فرایند جایگزینی، منجر به پویایی زبان شده است و انسجام دستوری کلام را به همراه دارد که این نشانگر اعجاز آیات جهاد می‌باشد.

منابع و مأخذ

قرآن کریم

ابن هشام الأنصاری، أبو محمد عبد الله بن يوسف، (۲۰۰۰م)، مغنی اللیب عن کتب الأعراب، الکویت: التراث العربی.

احمد بدوی، احمد، (۱۹۹۶م). أسس النقد الأدبی عند العرب، القاهرة: دار نهضة مصر.

احمدزاده، رضا، (۱۳۹۹ ش). پایان‌نامه کارشناسی ارشد، تحلیل مضمونی آیات جهاد در قرآن کریم، دانشگاه باقرالعلوم علیه السلام، دانشکده تاریخ و مطالعات سیاسی.

احوشن، وردة؛ ابالیدین، نوریة، (۲۰۱۸م). پایان‌نامه کارشناسی ارشد، إتساق و الإنسجام فی سورة الحشر- دراسة فی ضوء لسانیات النص، جامعة بجاریة.

بحیری، سعید حسن، (۲۰۰۵م). علم لغة النص، المفاهیم والإتجاهات، القاهرة: مؤسسة المختار.

بخشی، مریم؛ حسینی قجور، اکرم؛ احمدزاده هوج، پرویز، (۱۴۰۳). بررسی عناصر انسجام متن در سوره قلم براساس نظریه هالیدی و حسن، شماره ۱۳، صص ۱۰۷-۱۲۸.

البرزی، پرویز، (۱۳۸۶ش). مبانی زبان‌شناسی متن، تهران: مرکز نشر دانشگاهی.

بسیونی، عبدالفتاح فیود، (۲۰۱۵م) (الف). علم البديع، الطبعة الرابعة، القاهرة: مؤسسة المختار.

_____، (۲۰۱۵م) (ب). علم البيان، الطبعة الرابعة، القاهرة: مؤسسة المختار.

حقیقت، سید صادق، (۱۳۸۵ش). روش‌شناسی علوم سیاسی، بی‌نا: نشر دانشگاه مفید.

حموده، طاهر سلیمان، (۱۹۹۸م). ظاهرة الحذف في الدرس اللغوي، الإسكندرية: الار الجامعية للطباعة والنشر.

خطابی، محمد، (۱۹۹۲م). لسانيات النص، مدخل إلى إنسجام الخطاب، بيروت: المركز الثقافي.

الدرويش، محیی‌الدین، (۱۹۸۰م). إعراب القرآن الكريم وبيانه، سورية: دار الإرشاد للشؤون الجامعية.

راغب اصفهانی، حسین، (۱۴۱۲ق). المفردات في غريب القرآن، ج ۶، بيروت: دارالقلم.

زانوس، احمد پاشا؛ مریم نبی‌پور (۱۳۹۶ش). عوامل انسجام در سوره زلزال بر اساس نظریه هالیدی و حسن، پژوهشنامه معارف قرآنی، دوره ۸، شماره ۳۰، صص ۱۰۱-۸۱.

زنجشیری، جارالله (۱۹۹۸م). الكشف، (تحقیق و تعلیق عادل احمد عبد الموجود وعلی محمد معوض)، الرياض: مكتبة العبيكان.

الشایب، احمد (۱۹۹۴م). أصول النقد الأدبي، الطبعة العاشرة، القاهرة: النهضة المصرية.

شیرین کار موحد، محمد؛ قاسم پور، محسن؛ عباسی مقدم، مصطفی، (۱۴۰۰ش). بررسی تأثیر مبنای کرامت ذاتی انسان در تفسیر آیات جهاد با تاکید بر دیدگاه اندیشمندان سده اخیر، تحقیقات علوم قرآن و حدیث بهار ۱۴۰۰ - شماره ۴۹، صص ۱۳۵-۱۶۹.

شیرین کار موحد، محمد؛ اکبری، محسن، (۱۳۹۵ش). بازخوانی آراء مفسران سده اخیر در آیات جهاد، فصلنامه علمی مطالعات تفسیری، شماره ۲۷، صص ۴۵-۶۶.

صیادی نژاد، روح‌اله (۱۳۹۳ش). زیباشناسی نحو یا نحو زیباشناسی، فصلنامه لسان مبین، ۱۵، ۲۴-۴۴.

عارفی، احمد (۱۴۰۳ش). الواقع الفائق والسلطة في رواية «شيفا» مخطوطة القرن الصغير لعبدالرزاق طواهرية وفقا لنظريتي جان بودريار وميشيل فوكو ما بعد الحدائية. (رسالة الدكتوراه)، طهران: جامعة علامه طباطبائی.

عارفی، احمد؛ جلال مرامی (۱۴۰۲ش). مهندسی زبانی سوره توحید از دیدگاه نظریه نظم عبدالقاهر جرجانی، مجله مطالعات سبک‌شناختی

قرآن کریم، دوره ۷، شماره ۱، صص ۲۵۷-۲۲۸. Doi:1022034/sshq.2023.38859.1287.

المجید، جلیل (۱۹۹۸م). البديع بين البلاغة العربية واللسانيات النصية، القاهرة: الهيئة المصرية العامة للكتاب.

عبدالمطلب مصطفی، محمد (۱۹۸۴م). اتجاهات النقد خلال القرنين السادس والسابع الهجري، مصر: دار الأنس.

عفیفي، أحمد (۲۰۰۱م). نحو النص إتجاه جديد في الدرس النحوي، القاهرة: مكتبة الزهراء الشرق.

غریب، رز. (۱۳۷۸ش). نقد بر مبنای زیبایی‌شناسی و تأثیر آن در نقد عربی، مترجم: نجمه رجایی، مشهد: دانشگاه فردوسی.

فاضلی، محمد حسین، (۱۳۹۷). پایان‌نامه کارشناسی ارشد، عوامل انسجام متنی در دو سوره مبارکه زمر و احزاب با رویکرد زبان‌شناسی نقشگرا، کاشان: دانشگاه کاشان، دانشکده ادبیات و زبان‌های خارجی، گروه زبان و ادبیات عرب.

الفقی، صبحی‌ابراهیم (۲۰۰۰م). علم اللغة النصي، بين النظرية والتطبيق، القاهرة: دار قباء للطباعة والنشر والتوزيع.

لاینز، جان (۱۳۹۱ش). درآمدی بر معنی‌شناسی زبان، مترجم: کورش صفوی، تهران: نشر علمی.

لطفی‌پور ساعدی، کاظم (۱۳۷۱ش). درآمدی بر سخن کاوی. مجله زبان‌شناسی، دوره ۹، شماره ۱، صص ۱۲۲-۱۰۹.

_____ (۱۳۷۴ش). درآمدی به اصول و روش ترجمه، تهران: مرکز نشر دانشگاهی.

- محمد، عزه شبل (۲۰۰۷م). علم لغة النص، النظرية والتطبيق، القاهرة: مكتبة الآداب.
- نظری، علیرضا؛ پروینی، خلیل؛ روشنفکر، کبری؛ و آقاگل زاده، فردوس (۱۳۹۰ش). زبان شناسی متن و الگوی انسجام در آرای نحوی بلاغی و نقدی عربی قدیم، مجله ادب عربی، دوره ۳، شماره ۳، صص ۱۱۲-۸۳.
- نعمتی فزونی، معصومه؛ طاهره ایشانی (۱۳۹۳ش). مقایسه کاربست عوامل انسجام در سوره اعلی و ترجمه آن از صفارزاده، فصلنامه پژوهش های قرآنی، دوره ۲۰، شماره ۱، صص ۱۴۵-۱۲۰.
- نوروزی، محمد جواد؛ حسینی سید احمد حسین، (۱۳۹۵ش). بررسی تطبیقی ساختار آیات جهاد، مجله مطالعات تطبیقی قرآن و حدیث، شماره ۷، صص ۱۰۳-۱۲۳.
- وحیدیان کامیار، تقی (۱۳۸۷ش). بدیع از دیدگاه زیبایی شناسی، تهران: انتشارات سمت.
- وسترات، ویلیامک، (۲۰۱۴م). الانسجام النظمی فی القرآن الکریم: مجموعه الحوامیم أنموذجاً، مجلة علمية لبحوث القرآن.
- هالیدی، مایکل؛ رقیه حسن (۱۳۹۳ش). زبان، بافت و متن (ابعاد زبان از منظر زبان شناسی اجتماعی)، مترجم: محسن نوبخت، تهران: انتشارات سیاهرود.

Halliday, M, Hassan, R.(1976). **Cohesion in English**. London: Longman.

References

- The Holy Quran.
- Ibn Hisham Al-Ansari, Abu Mohammad Abdollah. (2000). Mughni al-Labib 'an Kutub al-A'arib. Kuwait: Al-Turath Al-Arabi. (In Arabic)
- Ahmad Badawi, Ahmad. (1996). Usus al-Naqd al-Adabi 'ind al-'Arab. Cairo: Dar Nahdat Misr. (In Arabic)
- Ahmadzadeh, Reza. (2021). Master's Thesis, Thematic Analysis of Verses on Jihad in the Holy Quran. Baqir al-Olum University, Faculty of History and Political Studies. (In Persian)
- Ahmooshan, Warda; Abalideen, Nouria. (2018). Master's Thesis, Cohesion and Coherence in Surah Al-Hashr: A Study in Light of Text Linguistics. University of Boumerdes. (In Arabic)
- Bohairi, Saeed Hassan. (2005). Ilm Lughat al-Nass, al-Mafahim wa al-Ittijahat. Cairo: Mu'assasat al-Mukhtar. (In Arabic)
- Bakhshi, Maryam; Hosseini Gajoor, Akram; Ahmadzadeh Hoach, Parviz. (2024). A Study of Textual Cohesion Elements in Surah Al-Qalam Based on Halliday and Hasan's Theory. Jomhouriat-e Adabiyat-e Farsi, No. 13, pp. 107-128. (In Persian)
- Al-Borzi, Parviz. (2016). Mabani Zabanshenasi Matn. Tehran: Center for University Publications. (In Persian)
- Basyouni, Abd al-Fattah Fayoud. (2015) (A). Ilm al-Badi'. ۴th ed. Cairo: Mu'assasat al-Mukhtar. (In Arabic)
- Basyouni, Abd al-Fattah Fayoud. (2015) (B). Ilm al-Bayan. ۴th ed. Cairo: Mu'assasat al-Mukhtar. (In Arabic)
- Haqiqat, Seyed Sadegh. (2007). Ravesh Shenasi-ye Ulum-e Siyasi. Tehran: Mozafari Publications. (In Persian)
- Hamouda, Taher Suleiman. (1998). Zahirat al-Hadhfi fi al-Dars al-Lughawi. Alexandria: Al-Ar-ra al-Jami'ah lil Tibaa'a wa al-Nashr. (In Arabic)
- Khattabi, Mohammed. (1992). Lisaniyat al-Nass, Madkhal ila Insijam al-Khutab. Beirut: Al-Markaz al-Thaqafi. (In Arabic)
- Al-Darwish, Muhiyy al-Din. (1980). I'rab al-Quran al-Karim wa Bayanuh. Syria: Dar al-Irshad lil Shu'un al-Jami'iyah. (In Arabic)
- Raghib al-Isfahani, Hussein. (1412 AH). Al-Mufradat fi Gharib al-Quran. Vol. 6. Beirut: Dar al-Qalam. (In Arabic)
- Zanous, Ahmad Pasha; Maryam Nabipour. (2018). Factors of Cohesion in Surah Al-Zalzalah Based on Halliday and Hasan's Theory. Pazhuheshnameh Ma'aref-e Qor'ani, Vol. 8, No. 30, pp. 81-101. (In Persian)
- Zamakhshari, Jarallah. (1998). Al-Kashshaf. (Research and commentary by Adel Ahmad Abd al-Mawjud and Ali Mohammed Mu'awwad). Riyadh: Maktabat al-Ubaikan. (In Arabic)
- Al-Shayib, Ahmad. (1994). Usul al-Naqd al-Adabi. 10th ed. Cairo: Al-Nahda al-Misriyyah. (In Arabic)
- Shirin Kar Movahed, Mohammad; Qasempoor, Mohsen; Abbasi Moghaddam, Mostafa. (2022). A Study of the Impact of the Basis of Human Innate Dignity in Interpreting Verses of Jihad with an Emphasis on the Views of Recent Scholars. Tahqiqat-e Ulum-e Qor'an va Hadith, Spring 1400 - No. 49, pp. 135-169. (In Persian)
- Shirin-kar Movahed, Mohammad; Akbari, Mohsen. (2017). Re-examining the Views of Recent Commentators on Verses of Jihad. Faslname-ye Elm-i Motale'at-e Tafsir, No. 27, pp. 45-66. (In Persian)
- Sayyadi Nejad, Rouhollah. (1393 SH). Aesthetics of Syntax or Syntactic Aesthetics. Faslname-ye Lisan-e Mobin, 15, 24-44. (In Persian)
- Arefi, Ahmad. (2024). The Hyperreal and Power in the Novel "Shi'a: The Manuscript of the Small Century" by Abd al-Razzaq Tawhiriya According to the Postmodern Theories of Jean Baudrillard and Michel Foucault. (Doctoral Dissertation). Tehran: Allameh Tabataba'i University. (In Arabic)
- Arefi, Ahmad; Jalal Marami. (1402 SH). Linguistic Engineering of Surah Al-Tawhid from the Perspective of Abd al-Qahir al-Jurjani's Theory of Order. Majaleh Motale'at-e Sakhtarshenakhti Quran Karim, Vol. 7, No. 1, pp. 228-257. DOI: 10.22034/sshq.2023.38859.1287 (In Persian)
- Al-Majid, Jalil. (1998). Al-Badi' bayna al-Balagha al-'Arabiyyah wa al-Lisaniyyat al-Nassiyyah. Cairo: Al-Hay'ah al-Misriyyah al-'Ammah lil Kitab. (In Arabic)

- Abdul-Muttalib Mustafa, Muhammad. (1984). Ittijahat al-Naqd khilal al-Qarnayn al-Sadis wa al-Sabi' al-Hijri. Egypt: Dar al-Uns. (In Arabic)
- Afifi, Ahmad. (2001). Nahwa al-Nass Ittijah Jadid fi al-Dars al-Nahwi. Cairo: Maktabat al-Zahra' al-Sharq. (In Arabic)
- Gharib, Roz. (2000). Naqd bar Mabnaye Zibashinasi va Ta'sir-e An dar Naqd-e Arabi. Translated by Najmeh Rajai. Mashhad: Ferdowsi University of Mashhad. (In Persian)
- Fazeli, Mohammad Hussein. (2018). Master's Thesis, Textual Cohesion Factors in the Two Blessed Surahs of Al-Zumar and Al-Ahzab with a Functional Linguistics Approach. Kashan: Kashan University, Faculty of Literature and Foreign Languages, Department of Arabic Language and Literature. (In Persian)
- Al-Fity, Sobhi Ibrahim. (2000). Ilm Lughat al-Nass, bayna al-Nazariyya wa al-Tatbiq. Cairo: Dar Qubaa' lil Tibaa'a wa al-Nashr wa al-Tawzi'. (In Arabic)
- Lyons, John. (2013). Daramadi bar Ma'n Shenasi-ye Zaban. Translated by Kouros Safavi. Tehran: Scientific Publications. (In Persian)
- Lotfipour Saedi, Kazem. (1993). An Introduction to Discourse Analysis. Majaleh Zabanshenasi, Vol. 9, No. 1, pp. 109-122. (In Persian)
- Lotfipour Saedi, Kazem. (1996). Daramadi beh Usul va Ravash-e Tarjomeh. Tehran: Center for University Publications. (In Persian)
- Mohammad, Azza Shebl. (2007). Ilm Lughat al-Nass, al-Nazariyya wa al-Tatbiq. Cairo: Maktabat al-Adab. (In Arabic)
- Nazari, Alireza; Parvini, Khalil; Roshanfekr, Kobrah; & Agolzadeh, Ferdowsi. (2013). Text Linguistics and the Pattern of Cohesion in Ancient Arabic Syntactic, Rhetorical, and Critical Views. Majaleh Adab-e Arabi, Vol. 3, No. 3, pp. 83-112. (In Persian)
- Ne'mati Qazvini, Masoumeh; Tahereh Ishani. (2016). A Comparative Study of the Application of Cohesion Factors in Surah Al-A'la and its Translation by Saffarzadeh. Faslname-ye Pazhuheshha-ye Qor'ani, Vol. 20, No. 1, pp. 120-145. (In Persian)
- Norouzi, Mohammad Javad; Hosseini Seyed Ahmad Hussein. (1395 SH). A Comparative Study of the Structure of Jihad Verses. Majaleh Motale'at-e Tatbiqi-ye Qor'an va Hadith, No. 7, pp. 103-123. (In Persian)
- Vahidiyan Kamyar, Taghi. (2009). Badi' az Didgah-e Zibashinasi. Tehran: SAMT Publications. (In Persian)
- Weterat, Willa Lak. (2014). Thematic Cohesion in the Holy Quran: The Group of Ha-Mim as a Model. Majallat 'Amiliyyah li Buhuth al-Quran. (In Arabic)
- Halliday, Michael; Ruqayyah Hasan. (2015). Zaban, Baste va Matn (Ab'ad-e Zaban az Manzar-e Zabanshenasi-ye Ejtemai). Translated by Mohsen Nobakht. Tehran: Siahrood Publications. (In Persian)